

Énbennem öleli meg hőjét az újnak készülő világ

József Attila

HARMINC ESZTENDŐVEL EZEELŐTT, 1937. DECEMBER 3-AN BALATONSZÁRSZÓN EGY ÁTHALADÓ TEHERVONAT VÉGET VETETT A XX. SZÁZAD EGYIK VILÁGVISZONYLATBAN IS KIEMELKEDŐ KÖLTŐJE, A 32 ÉVES JÓZSEF ATTILA ÉLETÉNEK. ABBAN AZ IDŐBEN JÓZSEF ATTILA MÁR ÚGY ÉREZTE, MAGÁRA MARADT AZ ELLENSÉGES VILÁGGAL SZEMBEN. IDEGEI FELMONDTÁK A SZOLGÁLATOT, AMIKOR A VÉGZETES TETTRE ELHATÁROZTA MAGÁT.

Kádár János

Munkás-költő a munkások között

1931 szeptember végén a Nemesfémipari Munkások Szakszervezetének budapesti központi székházában, a Kazinczy utcában „Proletárkultúra” címen volt egy előadás, az akkoriban kötelező rendőri bejelentés és engedély nélkül. Engem, az illegális Kommunista Ifjúsunkás Szövetség két héttel korábban felvett tagját — akkor 19 éves, vasas-ifjúsunkást — elvitt egy elvtársam erre az előadásra. A szakszervezet zsúfolásig telt nagytermében egy világos, nagy meggyőző-erővel elmondott előadást hallottam a kultúra jelentőségéről az osztályharcban. Megismertem ugyanakkor egy jó elvtársat, harcos kommunistát, nagy embert, nagy költőt: az ólós József Attila volt.

Attól kezdve néha láttam, sokat hallottam róla, sokszor hallottam szavainak verseit; majd a sors úgy hozta magával, hogy életem válságos szakaszában, 1936-ban ismét személyesen találkoztam vele Korong utcai lakásán, s akkor hosszasan beszélhettem vele az őt foglalkoztató politikai és személyes természetű kérdésekről. Ezt követően még egyszer volt alkalmam vele röviden beszélni, s azután már csak — mint annyian mások — a lesújtó újsághírből tudtam meg a minket ért nagy szerencsétlenséget, hogy József Attila az ember, nincs többé.

Kétségtelen, hogy reám, aki személyesen ismertem őt, művein kívül hatással volt kristálytisza jelleme, szeretetreméltósága egyszerűségében nagy embersége, egész lenyűgöző egyénisége is. De kétségtelen tény az is, hogy József Attilát nemcsak azok szerették és tisztelték, akik személyesen ismerték, hanem már a harmincas

évek elején a munkások, ifjúsunkások ezrei. Forradalmi költészetét már akkor egy nemzedéknyi ifjúsunkást nevelt, emelt fel a szocialista kultúrához, s nem keveset közülük a szocialista kultúrán keresztül a kommunista mozgalomhoz, a pártához.

A 930-as években nagyszámú munkás-kultúracsoporthoz tevékenykedett a kommunista párt eszmei irányítása, a közvetlen, vagy közvetett szervezeti vezetésével. Ilyen volt a Mozgás-kórus, a vasas-tornászok, a bõrpari munkások, nemesfémipari munkások szakszervezetében, és kevés kivételtől eltekintve, valamennyi szakszervezetben létrejött és működött kultúracsoporthoz. Rendezvényeik a szakszervezetek helyiségeiben, az alsógépi, a budakalászi dunaparti munkás-strandtelepeken, a budai, a pilisi hegyekre vezetett túrák mentén, kirándulások pihenőhelyein voltak. E munkás kultúrmozgalom átfogott néhány ezer — főleg fiatal — munkást, és számos szakmai hibája ellenére is, fontos és nagy szerepet töltött be az ifjúsunkás forradalmi fejlődésében, politikai és kulturális nevelésében.

József Attila e munkás-kultúrarendezvények közül nem kevésben vagy szervezőként, vagy előadóként személyesen részt vett. De ami ennél fontosabb, nem volt olyan rendezvény, melyen valamelyik verse műsoron ne lett volna — legálábbis mindazokon, melyeknek szervezői súlyt helyeztek a politikai és művészi sikerre. Műveit így megismerték mindazok, akik a 30-as években érettek kommunistává, vagy kommunistaszimpatizánsokká Budapesten. A

már akkor ismert, kedvelt verscím, a „Munkások”-at, a „Mond mit érlel”-t, a „Külvárosi éj”-t, a „Város peremén”-t az ifjúsunkások számai tanulták meg kívülről és szavalták minden lehetséges alkalommal. S művein keresztül ismerték, magukénak vallották, „a munkások költője”-nek nevezték József Attilát. De ez nem is lehetett másképp. E kultúrestek hallgatói kommunisták, a szakszervezeti-ellenzéki mozgalomban részt vevő osztály-öntudatos, kommunistaszimpatizáns, forradalmi munkások voltak. A hallgatóság negyede-harmada a Horthy-fasizmus börtönéből éppen szabadult, vagy oda útban levő harcos munkásokból, munkásnőkből állott. Nem nehéz megérteni, hogy a munkások, az osztály-öntudatos munkások, harcos kommunisták életét, fájdalmát, reményességét és követeléseit zengő József Attila-verseket ez a hallgatóság mindenkor forró lelkesedéssel fogadta. Ki írta meg még rajta kívül magyar nyelven úgy, mit érzett és élt át a Horthy-fasizmus börtönében a kommunista mozgalom harcosa, mint ő megírta a „Lebukott” című versében? Senki sem. Ezért volt az, hogy akkoriban, holtzárnak, ifjúsunkásokhoz, kevés ember és egy költő sem állt olyan közel, mint éppen ő.

(A Csillag című irodalmi folyóirat 1955. májusi számában megjelent visszaemlékezés részlete.)

Csoszogi, az öreg suszter

Ama néhány szépprózai mű közül, amellyel József Attila megpróbálkozott, ez az elbeszélése vált egyedül maradandó értékűvé. A költő életében ez sem jelent meg először a Népszava 1939. december 5-i száma közölte. Eletrajzi eleménye anyaga nyilvánvaló, s nagyon valószínűvé teszi, hogy lényegét illetően átélte esemény művészi megformálása. Tudatosan vagy öntudatlanul: József Attilának ez az írása párja, megfelelője Móricz Zsigmond remekének, a Hét krajcárnak.

Csoszogi, az öreg suszter, ott ült háromlábú székecskéjén az ablak mellett, hogy jobban lásson, amikor öltögeti a keményhegyű szurkos fonalat. Az ablak ugyan éppen nem mondható tisztának, a hideg is behűz már rajta — de mit tesz az Csoszoginak, az öreg suszternek, aki ha azt mondja, hogy a cipő meglesz estére, akkor azt úgy lehet tekinteni, mintha maga az újonnan talpalt, tükrös szélű cipő nyikorogna az ember lábán. Igaz, hogy Csoszoginak, az öreg suszternek fűtenivalója sem igen volt, de meg ki hallott olyat, hogy egy szegényember, egy címzetes cipésmester, aki bizony csak foltozó suszter, októberben begyűjtson a háromlábú kis vas-kályhába. A kályha ilyenkor még a padlason hűl, még előbb szuszogva le kell hozni és lekefélni a vasporos kefével. Csoszogi, az öreg suszter tehát az ablak mellett ült, az alacsony asz-

Simai Mihály

Erdő és szivárvány

József Attila emlékének

Lángok megpaskolták cseperedőben, erdővé istenedett mégis. Csúszáson csattogott a jégesőben, mégis megtudták róla, hogy szivárvány.

Arca im földéren a földfelhőből. Kihűlt, s mégis forrón szétáradt köztetek. Különös dolog, ugye, emberek, különös dolog mindétig vele élni.

Ránézni és egyre érezni, hogy nő; s mig kortárs költők öregén születnek, ő zöld-szelesen, frissen, mint kamasz-erdő csendül, tavaszodik, jövőt lobogtat.

Im, bűnbánó sinek kigyóznak a nevével, s nézzétek: vezeklő tehervonatok viszik a tollából-lobbant gondolatot, hadd keveredjen el az elevenekével.

Verséi homlokosan, szikáran elődobognak, Konok vas-zöngés támad a pódiumokon. Piros ládual az utókori pirosnak itt forrong rendért-pártitűt költészet.

Sugárzó csillagok! Buzogtok még szívéből, hogy az emberi arcot céllal beragyogjátok. „Nincs alku — én hadd legyek boldog!” ... egyre szölongatja népével a világot.

Az utolsó versekből

Ős patkány terjeszt kórt...

Ős patkány terjeszt kórt miközünk, hűség, a könny lángba pereg — a meg nem gondolt gondolat, űzi egymást a bosszúállás belezabál, amit kifőztünk, vágya s a lelkiismeret. s emberből emberbe szalad. Miatta nem tudja a részeg, ha kedvét pezsgőbe öli, hogy iszonyodó kis szegények üres levesét hörpöli.

S mert a nemzetekből a szellem nem facsar nedves jogokat, hát egymás ellen új gyalázat serkenti föl a fajokat. Az elnyomás csapatban károg, élő szívre, mint dögre száll — s a földgolyón nyomor szivárog, mint hülyék orcáján a nyál.

Lógatják szárnyuk az inségnek gombostűjére szúrt nyarok. Bemásszák lelkünket a gépek, mint aluvót a bogarak. Belsőnk odvába bútt a hálás

S mint a sakál, mely csillagoknak fordul kihányni hangjait, egünkre, hol kinok ragyognak, a költő hasztalan vonit... Oh csillagok, ti! Rozsdás, durva vastörökül köröskörül, hányszor lelkembe vagytok szűrve — (itt csak meghalni sikerül).

S mégis bírom. Könnyezve intlek, szép jövőnk, ne légy ily sivár!... Bízom, hisz mint elődeinket, karóba nem húznak ma már. Majd a szabadság békessége is eljön, finomul a kin — s minket is elfelednek végre lugasok csendes árnyain.

1937

Töredék a nyelvről

Nyelvünk izei gazdagon kiforrta. A magyar szóból finom műszer lett, zajtalan sebességű gép, mellyel a mérnöki elme könnyedén alakítja fogalmait. De a lélek homályos vidékeit is lágyan-kiemeli mélyeiből költőink ihlete. Nyelvünkkel megmintázhatjuk a kővágó motorok pergő zaját, s az udvar sarkában gubbasztó maroknyi szalmaszemét alig-alig zizező rebbenését. Egyszóval nyelvünk ősi és modern, erdei, mezei és városi, ázsiai és európai. Mi is ősieket és moderneket vagyunk, európai magyarok. Mérnökök, üzletemberek, szántóvetők és költők népe.

József Attila 1934-ben írott töredéke

lódzó péklegényre, és bosszúsán, de önértetes, tájékoztató hangon odamondogatta: „Suszter vagyok én, nem cipész!” Amire a péklegény még zavartabban, még tájékoztatlanabban mosolygott, ő meg, nem kapván választ, széles fekete hüvelykujjával nyomogatni kezdte a cipő kapliját és a hibák tanulmányozásába mélyedt.

Csoszogihoz, az öreg suszterhez, ezúttal egy gyerek állított be, egy gyermek, piszkos-szalma színű haján hátracsapott sapkában, amelynek hátul úgy lógott ki a bélése, mint ami tömzsi, fekete nyelvet ölt a világra. Az ellenző alatt fakó arc, amelyből zöld-főzél színrű szemek villantak elő, mint patakokszáttól derűs oázis a sivatagban, vagy mint a sártól szikkadt cipőre freccsent kenőcs. Kiskabátját nagy emberre szabták, nem kigyerekre, de nagy ember nem igen hordhatja ekkora foltokkal a könyökén, pláne ha a varrás mellett már megint feslik a szövetje. A kabát alatt lógott a nadrág gondolkodásra készítő üleppel; szára vége ott hangozott tenyéryre a boka fölött. És a cipő. Igen, a cipő. Azt már javítani hozta a gyerek.

— Jó napot! — mondta, amikor belépett. Olyan hangon szólt, mintha még nem döntött volna egészen, hogy nagyon bátor legyen-e, vagy nagyon félénk. Csoszogi, az öreg suszter csak a szemével nézett oda, meg se mozdította a fejét.

— Mit akarsz? — morogta, mint aki nem akar egészen goromba lenni. — A mama küldött, hogy tessék kijavítani a cipőmet — felelte a gyerek. — A mama mondta, hogy egy foltot kell rátenni és akkor tart még. — Hol az a cipő?

— A lábamon — hangzott a világ legtermészetesebb hangján. Csoszogi, az öreg suszter hallgatott